

Tussen Opus en Opera Dei

OVER RELIGIEUZE MUZIEK

Patrick Vandermeersch

Vreemd, wat je plots kan storen. Op het einde van de Spaanse kronkelwegen hadden wij het imponerend bouwwerk van Torreciudad boven het stuwmeer zien verrijzen. De tempel van het Opus Dei, dat het huis Gods pretendeerde te zijn. Het had iets van de Mont Saint-Michel, maar het versilde er grondig van. De indrukwekkende, moderne bakstenen constructie was al te berekend op het gezochte effect. De met de punt naar beneden gerichte kegelvormige pilaren drukten je tegen de grond. Je besepte meteen dat je een nietig wezen was, maar dit besef kwam niet tot stand op de wijze van het 'memento, homo, quia pulvis es', waardoor alle mensen gelijk worden. Het was een druk die je dwong te kruipen, zoals men kruipt aan de voeten van de macht. Waar het geweld van de architectuur tekort schoot, brachten menselijke verlei-

dingspogingen aanvulling. Elegante, brede, Spaanse soutanes bewogen zich zwierig rond jeugdige heupen. In een hoekje luisterde een jongen, duidelijk op zijn ongemak maar toch als gehypnotiseerd, naar een al te vriendelijk pastoraal praatje.

Nieuwsgierig gemaakt door de pijl 'misterios dolorosos', belandden wij, geleid door puntige ijzeren kettingen, in een grote, half-duistere kelder, vol hoekjes met gefluister waar wellustige zielenpijn met absoluties gezalfd werd. Het ongemak had zich ook van ons meester gemaakt, en wij fluisterden elkaar toe: 'een religieuze trimplaats', en wij lachten omdat wij ons blijkbaar hadden laten verleiden om ook zelf gedempt te praten. En toen, toen klonk er in de verte gregoriaans. Plots werd ik woedend.

Tussen bedwelming en verbeterheid

Gregoriaans is iets vreemds. Ogenschijnlijk bestaat het op de eerste plaats uit een vrij ritme, dat zich langs de notenbalk met slechts vier lijnen slingert zonder andere pretentie dan tot meerdere eer en glorie van de tekst te dienen. Vooral wanneer je het solo zingt, lijkt die tekst inderdaad het belangrijkste te zijn. Je kan dan nog wel naar eigen zin het ritme wat versnellen of vertragen, je kan de noten met een plat streepje of 'episema' verlengen of alleen die noten langer aanhouden die door een trillende krul of 'quilisma' achterna worden gezeten. Maar veel meer vrijheid heb je niet om de tekst naar eigen hand te zetten. Verhalende stukken worden in het gregoriaans overigens meestal 'recto tono' gezongen.

Bij de melodieën, die in koor worden gezongen, moet je jouw stem voegen bij die van de anderen. Het vrije ritme ten spijt moet

je ervoor zorgen dat je geen andere accenten legt dan die van de kunstmatige enige stem waarin je moet opgaan. Het overwegen van de tekst blijkt dan al gauw minder duidelijk dan eerst gedacht. Die tekst is er, ongetwijfeld. Er zijn weinig gregoriaanse gezangen die je als pure melodie kunt neuriën of fluiten. De noten blijven weliswaar aan de tekst kleven, maar die tekst bestaat uit flarden zinnen en uit hun context gerukte woorden. Die werden uit de bijbellezing van de dag geplukt maar gingen een eigen leven leiden. De tekst werd dan verder verknipt en met andere stukken gecombineerd, tot er een introitus uit te voorschijn kwam, of een graduale, een responsorium, een antifoon *Ad magnificat*. Het werd een groot borduursel waar de oorspronkelijke boodschap van de tekst terugweek voor de impliciete uitnodiging om op de golven van de tot één klank versmolten woorden toch privé te gaan associëren en fantaseren.

Het eigen karakter van het gregoriaans wordt meteen duidelijk wanneer men het stelt tegenover het protestantse liedboek. Daar heb je een duidelijk gestructureerde melodie, goed geconstrueerde strofen, een vaste maat. De melodie kan voor verschillende teksten dienen, maar de tekst waarvoor zij als voertuig fungeert, wordt door vastberaden stemmen plechtig neergezet als dé duidelijke boodschap van Gods woord. Hier zijn geen latente uitnodigingen tot het cultiveren van subjectieve associaties. Overtuigd, militant, rustig op God vertrouwend, wordt het gemeenschappelijke geloof neergezet. Er steekt iets groots in, en als katholiek kun je er ongemakkelijk van worden, zoals enkele jaren geleden in Parijs, toen bij de driehonderdste verjaardag van de herroeping van het edict van Nantes in koor werd gezongen: 'Een vaste burcht is onze God'.

Religieuze muziek kan
evengoed de uitdrukking zijn
van de rustige overtuiging
in Gods hand geborgen te zijn
als van de blinde drang
om de andere naar eigen
hand te zetten.